תנ״ך · אחרונים · מלבי״ם · נביאים

מלבי"ם על מיכה

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלבי"ם על מיכה

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלבים-על-מיכה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
פסוק ב 5
פסוק ג 5
פסוק ד 5
פסוק ה 5
פסוק ו 5
פסוק ז 6
פסוק ח 6
פסוק י 6
פסוק יא 6
פסוק יב 7
פסוק יג 7
פסוק יד 8
פסוק טו 8
פסוק טז 8
פרק ב 9
פסוק א 9
פסוק ב 9
פסוק ג 9
פסוק ד 9
פסוק ה 10
פסוק ו 10
פסוק ז 10
פסוק ח 11
פסוק ט 11
פסוק י 11
פסוק יא 11
פסוק יג 12
פרק ג 12
פסוק א 12
פסוק ב 13
פסוק ג 13
פסוק ד 13
פסוק ה 13
פסוק ו 13
פסוק ז 14
פסוק ח 14
פסוק ט 14
פסוק י 14
פסוק יב 14
פרק ד 15
פסוק א 15
פסוק ב 15
פסוק ג 15
פסוק ד 15
פסוק ה 16
פסוק ו 16
פסוק ז 16
פסוק ח 16
פסוק ט 17
פסוק י 17
פסוק יא 17
פסוק יב 18
פסוק יג 18
פסוק יד 18
פרק ה 19
פסוק א 19
פסוק ב 19
פסוק ג 20
פסוק ד 20
פסוק ו 21
פסוק ז 21

פסוק ח 21
פסוק ט 22
פסוק י 22
פסוק יא 22
פסוק יד 22
פרק ו 22
פסוק א 22
פסוק ב 22
פסוק ג 23
פסוק ד 23
פסוק ה 23
פסוק ו 24
פסוק ז 24
פסוק ח 24
פסוק ט 24
פסוק י 25
פסוק יא 25
פסוק יב 25
פסוק יג 26
פסוק יד 26
פסוק טו 26
פסוק טז 26
פרק ז 26
פסוק א 26
פסוק ב 27
פסוק ג 27
פסוק ד 27
פסוק ה 28
פסוק ו 28
פסוק ז 28
פסוק ח 28
פסוק ט 29
פסוק י 29
פסוק יא 29
פסוק יג 29
פסוק יד 30
פסוק טו 30
פסוק טז 30
פסוק יז 30
פסוק יח 30
פסוק יט 31
פסוק כ 31

פרק א

פסוק ב
שמעו עמים כולם ר"ל כל השבטים, וגם **הקשיבי ארץ ומלואה** כלל הארץ כי משום התפשטה הרעה על כל הארץ, **ויהי ה' בכם לעד** ה' הוא המתרה בכם, **ה'** מתרה בכם **מהיכל קדשו** בעודהו בהיכלו, טרם יצא ממקומו לשפוט את הארץ:

פסוק ג
כי הנה בעת **אשר ה' יוצא ממקומו**, (שזה ממליץ שילך בעצמו להעניש בעונש השגחיי, שאינו מכה ע"י שליח רק בעצמו כמו כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים).
וירד ודרך על במתי ארץ, מצייר בדרך ההגשמה שיעמוד תחלה על הרים הגבוהים:

פסוק ד
ונמסו, ואז ימסו ההרים מפחד ה' ומהדר גאונו, והמאמרים מקבילים, ונמסו ההרים **תחתיו כדונג מפני האש**, שימסו בקל כדונג, **והעמקים יתבקעו כמים מוגרים במורד**, כן יתהפכו המוצקים לדבר רך ונוזל, שזה משל אל חורבן הארץ, שתשוב להיות כמים כמו שהיתה בעת התהו (וכ"ז מליצה, ע"ד הרים נזלו מפני ה', ותגעש ותרעש הארץ, וכדומה):

פסוק ה
בפשע, **כ"ז יהיה בפשע יעקב** שהם עשרת השבטים, שהם פשעו ומרדו בה' דרך מרידה ועבדו עצבים וחמנים, **ובחטאת בית ישראל** הם שבט יהודה ובנימין, שהם לא מרדו רק חטאו מצד התאוה או השוגג כמו מה שהקריבו בבמות שהגם שהיה חטא לא היה מרידה כי רובן היה לשמים, ומפרש **מי** הגורם **פשע יעקב** מה שהשבטים עבדו ע"ז, **הלא שומרון**, שהמלכות אשר בשומרון הם עשו את העגלים והסיתו את העם לזה, **ומי** הגורם **במות יהודה הלא ירושלם**, שמלכות יהודה שהיתה בירושלים גרמו זאת על שלא בטלו הבמות עד ימי חזקיה:

פסוק ו
ושמתי, זה מוסב עמ"ש ויהי ה' בכם לעד, שה' מתרה בם ואומר אני בעצמי **אשים שומרון לעי השדה** כי יפלו הבתים ויחרבו, ואח"ז אשים אותה **למטעי כרם**, ואז **והגרתי לגי אבניה**, שנוטעי כרמים יסקלו האבנים ויפנו את העיים שנשארו ממפולת הבתים עד שגם **יסודיה אגלה** כי יפנו גם אבני היסודות כדי שיהיה ראוי למטעי כרמים:

פסוק ז

וכל פסיליה, הפסילים היו מעץ או אבן והיו נותנים להם אתנן ומתנות, ותחתיהם היו העצבים, וכשיוכתו הפסילים ישארו העצבים שממה, **כי מאתנן זונה קבצה** שומרון את כל עושרה, שלדעתה היה כל הצלחתם ע"י הע"ז, כמ"ש (הושע ב׳:י״ד) אשר אמרה אתנה המה לי אשר נתנו לי מאהבי, ולכן **ישובו עד אתנן זונה**, יקח אותם מלך אשור כאלו ע"ז שלו נותנות אותם לו לאתנן. ר"ל על שומרון וחורבנה איני מצטער כלל, אחר שעבדו פסילים ועצבים וזנו מאחרי׳:

פסוק ח

(ח-ט) **על זאת**, אבל **על זאת אספדה ואיילילה** עד שאלך, כמו משוגע וכאיש שמחמת שגעונו ילך ערום, על **כי אנושה מכותיה** שהיא חולי מסוכנת מתדבקת, ועברה מן שומרון גם לארץ יהודה וגם הם הוכו במכות הגם שהם לא עבדו ע"ז בימי יותם ועוזיה והיה סחרם ואתננם קדש לה'. ויותר נראה שמ"ש אנושה מכותיה היינו המכות שהכתה שומרון את יהודה, ודבר פה על המכות הגדולות שהכו עשרת השבטים את יהודה בימי אחז שאז הרג פקח בן רמליה ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד, וגם אז פשטו פלשתים בערי השפלה והנגב ליהודה וילכדו כמה ערים וישבו שם (דה"ב כ"ח) (כי בימי עוזיה ויותם היה שלום ביהודה, וכן קשה לפרשו על מה שבא סנחריב בימי חזקיה שא"כ היה מזכיר גם תשועתם אז), ור"ל המכות שהכתה שומרון את יהודה הם אנושים ומסוכנים כי **באה עד יהודה** מה שנפלו אז אפרים וארם ואדום ופלשתים ביהודה **ונגע עד ירושלים** כי את ירושלים לא יכלו לכבוש כמ"ש ישעיה (סי' ז'):

פסוק י

בגת אל תגידו, אחר שאמר שיעשה מספד כתנים, חוזר ואומר שישתקו ולא יצעקו כדי שלא יגידו בגת, כי גת של פלשתים לקחה עוזיה מיד פלשתים (דה"ב כ"ו) והיתה תחת יד יהודה, ופלשתים היו מצפים לקחתה מידם, ולכן **בכו אל תבכו** כדי שלא יודע לפלשתים ויתחזקו עליכם, רק **בבית לעפרה** שהיתה מנחלת בנימין (יהושע י"ח כ"ג) שם **עפר התפלשי** כי היא רחוקה מפלשתים ולא יודע להם האבל והמספד שלכם:

פסוק יא

עברי, עיר ששמה שפיר שבא לשם האויב הפשיט את כולם ערומים והניח אותם בחיים, כי לא לחמו אותו, אבל עיר צאנן סגרו חומות העיר ולחמו עם האויב, והגם שהרג האויב כל היושבים בבתים שסביבות העיר חוץ מן החומה לא רצו לפתוח שעריהם, ולכן עת נכבשו הרג האויב את כולם ולא הסתפק בשללם לבד, עפ"ז יאמר במליצתו, **עברי**, **עריה**

בושת לכם יושבת שפיר, עריה בושת היינו גילוי הערוה, ומציין עריה וגילוי הבושת כעצם מופשט, את עריה בושת לא תלכי לצאנן, (כי שם יהרגו כולם) רק עברי אל יושבת שפיר, שאתם יושבת שפיר תלכו ערומים וחשופי שת, ולכם צויתי לעריה בושת לעבור לכם, כי אצלכם תמצא ערומים גלויי בושת, אבל **יושבת צאנן לא יצאה** מן החומה גם **אל מספד בית האצל** הגם שכל הבתים שאצלה עשו מספד גדול על הרוגיהם בכ"ז לא רצו בני צאנן לצאת ולפתוח שערי העיר, ע"כ **יקח מכם עמדתו**, המספד יקח מקום עמידתו מכם, כי בעירכם יהיה הרג רב, וברחוב העיר יעשו המעמד ששם יעמוד המספיד לספוד על ההרוגים שנהרגו בעיר ובבית האצל היינו בבתים שאצל העיר:

פסוק יב

כי חלה, מבאר מדוע לא יצאה יושבת צאנן ועל מי בטחו, כי **יושבת מרות** היינו צאנן שמרתה ולא רצתה להמסר ביד האויב **קותה לטוב**, שהיה לה תקוה שיבואו חיל מירושלים לעזור לה ולכן מרתה ולא פתחה החומה, ועתה מפרש ומה היה הסבה שהמספד לקח עמידתו אצלם ולא נושעו, **כי ירד רע מאת ה' לשער ירושלים** שע"י השגחת ה' ירד רע לירושלים ולא יכלו לשלוח חיל לעזור לבני צאנן:

פסוק יג

רתום המרכבה לרכש יושבת לכיש, בלכיש התחילו לעבוד ע"ז בתחלה, שכן תמצא שאמציה מלך יהודה שהתחיל לעבוד את אלהי שעיר ומרדו בו עבדיו נס לכישה ומלך שם י"ב שנה, ועוזיה מלך בירושלים, (כמו שבארתי זה מ"ב סי' י"ד), מבואר שבירושלים קנאו כהני ה' על שעבד ע"ז ובלכיש החזיקו בידו ומלך שם י"ב שנה עד שהתגברו יושבי ירושלים וימיתוהו, ושם כתוב וישאו אותו על הסוסים ויקבר בירושלים, מ"ש שנשאוהו על הסוסים ר"ל מפני שעובדי ע"ז (שראש עבודתם היה אל השמש שחשבוה למולכת השמים) היו מיחדים אל עבודתה סוסים ומרכבה, שבעת צאת השמש היו הולכים לקראתה לצד מזרח במרכבה וסוסים, דוגמת שציירו כן הליכת השמש על מעגלה, כנודע בקורות ימי קדם, וכמ"ש (מ"ב כ"ג י"א) וישבת את הסוסים אשר נתנו מלכי יהודה לשמש ואת מרכבות השמש שרף באש, ואמציה היה לו בלכיש סוסים מיוחדים אל עבודת השמש, לכן כאשר גברו יד עבדי ה' וימיתוהו נשאו את גוייתו על הסוסים של השמש לחרפה ובוז, והיה דרכם לעשות את מרכבות השמש מעצי רתמים השומרים חום האש בתוכם ימים רבים (כמ"ש חז"ל בפ' הספינה) לציין בו את חום השמש ואשה המתמיד, כי עבודת השמש היה באש כנודע, ועל זה אמר **רתום המרכבה** שתחפה את המרכבה הידועה שהיא מרכבת השמש בעצי רותם, אבל **לרכש**, אל תאסור אותה אל הסוסים

המיוחדים אל השמש, רק תאסור לרכש, שהוא קל ברגליו לברוח, שיברחו מפני האויב, על זה אמר **ראשית חטאת היא לבת ציון** הוא המקום הראשון לבת ציון היינו למלכות יהודה ששם התחילו בחטאת זה לעבוד את השמש.
כי בך נמצאו פשעי ישראל עבודת השמש שהיא מפשעי ישראל שהם עשרת השבטים הם נמצאו בך הגם שאת מיהודה:

פסוק יד

לכן תתני שלוחים על מורשת גת, גת היתה תחלה לישראל מימי דוד שלקח את מתג האמה מיד פלשתים שהיא עיר גת (שמואל ב ח׳:א׳) ורחבעם בנה אותה לעיר מבצר (דה"ב י"ח) ואח"כ לקחוהו פלשתים מיד ישראל, ועוזיהו מלך יהודה כבשה מפלשתים ויפרוץ חומותיה (מ"ב כ"ו ו') ובימי רחבעם בנה את מורשה אצל גת לעיר מבצר כמ"ש (דה"ב י"ח ח') וכשנפרצה חומת גת הגינה מורשה על גת בל יקחוה פלשתים בחזרה, ונקראת בשם מורשת גת, כי היתה מגן על גת, וכאשר פשטו פלשתים על ערי השפלה בימי אחז ורצו לכבוש את מורשת גת כדי לקחת את גת, ואז גם פקח בן רמליה נלחם ביהודה, אז התפשרו עמו בני לכיש לתת לו את עיר אכזב שהיתה אצל מורשה (כמ"ש ביהושע ט"ו מ"ד), כדי שישאר בידם עיר מורשה המגינה על גת שלא תבא ליד פלשתים, וז"ש **לכן תתני שלוחים** היינו שתתן מתנה **על** ובעבור **מורשת גת**, תתן שלוחים **בתי אכזיב לאכזב** היינו לאיש כזב ומפרש מי הכוזב, שהוא **למלכי ישראל**, שנתת למלכי ישראל הכוזבים בדבריהם את בתי אכזב למתנה כדי להציל את מורשת גת:

פסוק טו

עוד, ר"ל אבל לא הרוחתי בזה מאומה כי מלכי ישראל היו כמו אכזב ולא שמרו הבטחתם, כי הם בעצמם לקחו את מורשה מידך, ותחת שתחלה רק פלשתים לבד רצו לירש את מורשה, עתה **עוד הירש אביא לך יושבת מרשה**, כי גם מלכי ישראל באו לירש את מרשה, ומלבד זה הם לא הסתפקו לקחת את מרשה לבד כי **עד עדלם יבוא** היורש השני יבוא עד עדולם, שהיתה ג"כ עיר מבצר בשטח ההוא ונחשבת בין ערי מבצר שבנה רחבעם, ופקח לקח אז מידם את מרשה ואת עדולם, ומפרש מי הוא היורש הזה שיבא עד עדולם? **כבוד ישראל**! ר"ל מחנה **מלך** ישראל וכבודו:

פסוק טז

קרחי, לכן קרחי ראשך **וגזי** שערך, **על בני תענוגיך כי גלו ממך**, ומוסיף **הרחבי קרחתך כנשר**, שהעופות החומסים יש להם חולי של מריטת הנוצות, ביחוד הנשר עד שלבסוף

ימרט כל נוצותיו וימות מחמת זה, ויל"פ שר"ל תחלה קרחי וגוזי על בני תענוגיך בעודם אצלך כי ע"י התענוגים תחטא לה', ואח"כ הרחיבי קרחתך כי גלו ממך:

פרק ב

פסוק א

הוי חשבי און ופעלי רע, בעת שהם על משכבותם מתבודדים בפ"ע שאז א"א שיעשוק ויגזול רק שיחשוב מחשבות און, אבל הם גם **על משכבותם חושבים און** לעשוק ולגזול וגם **פועלים את הרע**, ומפרש איך יצוייר שיפעלו אז רע, אחר **שבאור הבקר** תיכף **יעשוה כי יש לאל ידם**, וא"כ מחשבתם לעשות און הוא דומה כאילו הם פועלים אותו, אחר שאין דבר מעכב שלא יוכלו להוציא מחשבתם לידי מעשה:

פסוק ב

וחמדו, כשיחמדו **שדה** של חבירו יגזלו אותו ביד חזקה, ואח"כ יחמדו **בתים** והבית הוא בעיר וא"א לגזלו בפרהסיא, **ונשאו**, ישאו אותו דרך משא ומתן, שיחליף השדות אשר גזלו בעד הבתים, ואח"ז **ועשקו גבר וביתו**, שאחר החליפין לא יתנו לו הבית (שזה נקרא עושק שמעכב מלתת לו את המגיע לו) וזה נקל להם לעשות גם בעיר, וגם **איש ונחלתו** הוא השדות שגזלו יקחו אחר כך גם איש השדה שמתוך עניו ימכר להם לעבד:

פסוק ג

לכן הנני חושב על המשפחה הזאת הגזלנים **רעה** שהרעה תהיה ככבל ברזל סביב צוארם **אשר לא יוכלו למיש צוארם משם**, **וגם לא תלכו רומה** להרים הצואר על הכבל, **כי עת רעה היא**, כי הרע שתבא על אנשים בעת שלום יש תקוה שיחלצו ממנה לא כן אם היא עת רעה לכל העולם שאז א"א להחלץ מן הרעה:

פסוק ד

ביום ההוא ישא עליכם משל, **ונהה נהי**, מצייר דבור שישאו על השודדים האלה, שהוא דבור משלי, וגם דבור של נהי, שהנהי אחד מקונן והשני עונה, וכן יצייר כאילו א' נושא נהי ואחרים עונים.

אמר שדוד נשדנו מצייר במשל שהאויבים החריבו את בתיהם, ואח"כ חלקו בגורל את שדותיהם, ומצייר כי המשפחה הזאת הנז' שהיה דרכם לגזול שדות ולהחליפם בבתים, כשיראה שהאויב שודד את ביתו, "**יאמר שדוד נשדנו**" ששדדו את ביתי, והעונה משיב לו (וזה הנהי) "**חלק עמי ימיר**" שהלא הבית הזה לקחת בחליפין בעד השדה, והאויב ימיר את החלק בחליפין לתת אותה בחזרה לבעליו, ושוב יאמר "**איך ימיש לי**" ר"ל וא"כ

איך ימיש ויסיר ממני מה ששייך לי, דהיינו השדה? הלא גם השדה לא ניתן לי תמורת הבית? ומשיב העונה, "**לשובב שדינו יחלק**" מה שהאויב יחלק השדות הוא כדי להשיב את שדינו שגזלת, ואחר שזה נעשה כדי לקחת הגזלה מידך.

פסוק ה

לכן לא יהיה לך משליך חבל בגורל, לא תקח אתה חלק גם בחלוקת השדות, אחר שהשדות היו גזולים בידך, והם מושבים עתה לבעליהם, והוא מליצה על שהאויב יחריב את הבתים ומדלת עם הארץ ישאיר בשדות לכורמים וליוגבים, בענין שהם ישיגו שדותיהם הנגזלות בחזרה, והמשפחה שהיו גוזלים שדות ובתים ונתעשרו מן הגזלות לא יהיה להם שום חלק וגורל בין קהל ה':

פסוק ו

אל תטיפו, מתחיל להתוכח עמהם על שאינם רוצים לשמוע לנביאי האמת, ושיעור הכתוב **האמור בית יעקב אל תטיפו יטיפון**, המאמר המורגל אצל בית יעקב, הם אומרים אל הנביאים **אל תטיפו** מה **שיטיפון**, אל תטיפו דברי נבואות של תוכחות או יעודים רעים, אשר רגילים הנביאים להטיף ולנבאות, כי אין אנו רוצים לשמוע נבואות כאלה, זאת שנית אומרים, **לא יטיפו לאלה לא יסג כלמות**, שיעור הכתוב **לא יטיפו כלמות אשר לא יסג**, שעכ"פ לא יטיפו להוכיח על עבירות לפרסם כלמות העם ומעשיהם הרעים שהכלמות והחרפות האלה לא יסוגו אחור, ר"ל שישארו תמיד לחרפת עולם (כענין וחרפתו לא תמחה), לא ידברו נבואות שבזה יכלימו את העם בכלימות עולם:

פסוק ז

האמור בית יעקב, כל זה הוא מאמר הנאמר בבית יעקב, ר"ל מאמר הרגיל בפיהם: **הקצר**, עוד יטענו על דברי הנביאים הנבאים פורעניות ויעודים רעים, **וכי קצר רוח ה'**? וכי יתפעל ה' ממעשים הרעים שעושים בני אדם ורוחו קצרה מלסובלם, עד שלכן יכעוס ויקצוף מקוצר רוחו ויגזור פורעניות על העם? או **אם אלה מעלליו**? או אם תאמר שאינו מסבת התפעליות שמתפעל לכעוס על העוברים רצונו שלא יכול להאריך רוחו, א"כ ישאלו הכי אלה מעלליו לעשות רע לבריותיו, הלא מעללי ה' הם טוב וחסד רחמים וחנינה לא לגזור רעות ופורעניות? כ"ז יאמרו בית יעקב אל הנביאים, משיב להם, **הלא דברי ייטיבו עם הישר הולך**, מה תתלוננו על דברי, שהם דברים רעים ומבשרי פורעניות, הלא עם מי שהולך בדרך הישר עמו ייטיבו דברי, ואינם דברים רעים, רק ישמח עליהם, והם לו דברי נחומים שדברי הנבואה מעידים שה' משגיח על מעשי בני אדם לשלם

לאיש כפעלו, והישר הולך ישמח בזה, כי עי"ז יקוה מה' צדקה וחסד עפ"י פעלו כענין שמחה לצדיק עשות משפט:

פסוק ח

ואתמול, וא"כ למה **את עמי ומול עמי** (דברי) לאויב יקומם? אחר שעם הישר הולך דברי ייטיבו ואיך הדברים האלה עצמם הטובים, יקומו מול עמי לצר ואויב נגדם? הלא הסבה לזה **ממול שלמה**, מפני שדברי יקוממו **מול השלמה והאדר אשר תפשיטון מעוברים בטח**, שאתם תפשיטון מעוברים בטח בדרך, את שלמותיהם ואדרת שהם לובשים, עד שהם דומים **כשובי מלחמה**, כי תפלו על עוברי דרך ללחום אתם ולשלול את שללם כאשר ישללו את המנוצחים במלחמה, מול הדברים הרעים אלה יקוממו דברי לאויב:

פסוק ט

נשי עמי תגרשון מבית תענגיה, כמו שיבאר אח"ז שהיו לוקחים הנשים מבית בעליהם במשכון בעבור חובות וטמאו אותם בזנות, ועל זה אמר **מעל עוליה תקחו הדרי**, כי בני הנשים יצא עליהם ספק ממזרות וסר מהם ההדר האלהי שאין השכינה שורה רק על משפחות מיוחסות מישראל. אומר אליהם הכי זאת יהיה **לעולם**, הכי **נשי עמי תגרשון לעולם**? ואני אהיה ארך אפים ואחריש לכם?

פסוק י

קומו ולכו מן הארץ לגולה, **כי לא זאת המנוחה**, לא באופן זה תנוחו בארץ, וזאת לא יקרא בשם מנוחה אם תעשו כזאת, ומפרש מ"ש נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה איך היה זה? אומר **בעבור טמאה תחבל**, הלא תחבל ותמשכן אשת איש מבית בעלה בעבור לטמא אותה בזנות, **וחבל נמרץ**, והמשכון הוא משכון מפורש שתמשכן אותה בפירוש על תנאי זה שתשכב עמה לטמאותה, והנה כ"ז הוא תשובה עמ"ש אל הנביאים בל ינבאו להם תוכחות ויעודים רעים והביאו ראיה שא"א שה' יפעול רעות ויעניש וכי קצר רוח ה' מלסבול עונם, וע"ז הראה להם כי א"א שיניח ה' אותם להתמיד ברעתם שהוא נגד הנימוס כי השחיתו את דרכם עד מאד, עד שמוכרח לשלחם מן הארץ כי לא זאת המנוחה, עתה חוזר למ"ש אל תטיפו יטיפון, אומר להם.

פסוק יא

(יא-יב) **לו איש הולך רוח**, אם הייתי שולח אליך אחד מנביאי השקר, אשר יטיפו לך שקרים או יטיפו עפ"י רוח דמיונם התועה, שתהיה בסובאי יין ושכר, **והיה מטיף העם הזה אסף אאסף יעקב כלך** וכו' והנביא שקר הזה היה מטיף לאמר לך בשמי שאאסוף את יעקב ואקבצם ממקומות פזוריהם שהם יעודים טובים ונחמות, ויאמר לך בנבואה

כי את יעקב וישראל הנאספים, **יחד אשימנו כצאן בצרה**, ר"ל שלא יהיה להם עוד עול תורה ומצות כצאן קדשים כצאן ירושלים, רק שיהיו דומים כצאן בצרה שהיא עיר ראש מלכות אדום, שהצאן אשר בתוכה, היינו העם שבה. הם חפשים מכל תורה ומצוה, ויאמר לך שכן גם אתה תהיה כגוים אין תורה, אם יבא נביא שיטיף לך כן אז **כעדר בתוך הדברו תהימנה מאדם**, ר"ל אז לא יתחבאו כולם בבתיהם כאשר היו בורחים מלשמוע דברי הנביא אמת אשר הטיף להם לשמור מצות, רק היו מתקבצים כולם לשמוע את דבריו, והבית של הנביא המטיף היה מלא המיית אדם, כמו שהדביר ששם מקבצים את הצאן מלא מכל העדר ולא חסר צאן אחד, כן היו נמצאים שם יחד והיו הומים שם מרוב אדם:

פסוק יג

עלה הפורץ, אומר ראה נא איך אינם שלמים באמונתם, ואיך ינועו כקנה על פני רוח ופוסחים על שתי הסעיפים, שהלא נראה זאת בעת ההיא בשבט יהודה, שבעת שעמד מלך אשר פרץ גדרות הדת ועבד ע"ז נמשכו תיכף כל העם אחריו לעשות כמעשהו, כמו שהיה בימי אחז ובימי מנשה, ובעת שקם אחריו מלך צדיק כמו חזקיה שעמד אחרי אחז ויאשיה אחרי מנשה שהחלו לעבוד את ה', כן עשו גם העם ועבדו כולם את ה', וזה מורה שאין האמונה נשרשת בלבם רק ימשכו בזה אחרי המנהיג אותם לה' או לעזאזל, וז"ש בעת אשר **עלה הפורץ לפניהם**, שהוא המלך הפורץ גדר ומפר דת והורס חומותיה, אז **פרצו ויעברו**, פרצו גם המה גדרי הדת עברו תורות חלפו חק, וגם (**פרצו**) **שער ויצאו בו**, שאחרי שפרצו גדרות כמתגנב ללכת דרך פרצה, נעשה להם אח"כ הפרצה כשער הקבוע ללכת בו ויצאו בו מכלל הדת, אבל בעת אשר **ויעבר מלכם לפניהם**, אם עבר לפניהם מלך צדיק המולך ביראת ה' והראוי למלוך ולישב על כסא דוד, אז **וה' בראשם**, נמשכו אחרי ה' והלכו אחריו:

פרק ג

פסוק א

ואומר, משיב להם עוד עמ"ש הקצר רוח ה' אם אלה מעלליו, קורא אל ראשי בית יעקב שהם בעצמם ישפטו בדבר, אם לא מגיע להם עפ"י הדין שיענשו מאת ה', וז"ש **הלא לכם לדעת את המשפט**, שראוי להם העונש במשפט ובדין:

פסוק ב
שנאי, הלא אחר שהם **שונאי טוב ואוהבי רע** שזה הפך המשפט (כמ"ש עמוס ה' ט"ו שנאו רע ואהבו טוב והציגו בשער משפט) והם **גוזלי עורם** מעליהם של העניים, ואח"כ גוזלים **גם שארם** ובשרם **מעל עצמותם**:

פסוק ג
ואשר, ואחר שכבר **אכלו את שאר עמי והפשיטו את עורם** ולא יש להם עוד מה לגזול מאתם כי שללו את כל אשר להם, אז **ואת עצמותיהם פצחו**, יפתחו העצמות לחפש אם יש מוח בעצמות, וגם **יפרשו** וישברו העצמות לשנים **כמו** שמשימין הבשר **בסיר** קטן ששוברים העצמות, **וכבשר בתוך קלחת** שהעצמות מתרתחים עד שמוציא כל המוח שבם, כן ילחצו העניים בממונם ובגופם עד דכדוכה של נפש:

פסוק ד
אז, וא"כ אחר שעושים מעשים רעים כאלה אם **אז** בעת הפורעניות **יזעקו אל ה' ולא יענה אותם** וגם **יסתיר פניו מהם בעת ההיא** להסיר השגחתו מהם ולעזבם ביד המקרה, הכי זה עול מאתו? הלא זה מגיע להם בצד המשפט **כאשר הרעו מעלליהם**, וא"כ איך תאמרו אם אלה מעלליו, הלא כפי שהרעו מעלליהם יסתיר פנים מהם והרע באה להם מעצמו, כפי מעלליהם והכנתם:

פסוק ה
כה אמר ה', ונגד מה שלא רצו לשמוע לנביאי האמת ושמעו קול מורה שקר ונביאי כזב, אמר ה' על הנביאים, **שהם מתעים את עמי** מדרך הטוב והם מנבאים רק להנאת עצמם, שאם **נושכים בשניהם** שיתנו להם לאכל ובזה סותמים פיהם מלדבר רע, אז **יקראו שלום**, **ואשר לא יתן על פיהם** מאכל לסתמו בו, **וקדשו עליו מלחמה** וינבאו עליו רעה כמעשה דבר הדיא בפרק הרואה:

פסוק ו
לכן לילה לכם מחזון, מפני שהיה ביניהם שלשה מינים, חוזים, קוסמים, נביאים, אמר נגד החוזים שדרך המחזה לבא בלילה, לא יבא החזון ע"י הלילה רק יבא לכם לילה ע"י החזון, ונגד הקוסמים שדרך לעשות הקסם במקום חשוך, לא יבא עוד הקסם ע"י החשך, רק **תחשך לכם** ע"י **הקסם**, ונגד נביאי השקר שהם היו מנבאים ביום, **תבא השמש על הנביאים**, ומוסיף שלא לבד שתבא השמש כי גם **יקדר עליהם היום** שבעוד שיהיה יום ויהיה השמש בשמים יקדר היום עליהם, ר"ל שתשיגם הצרה לפני זמנה:

פסוק ז

ובשו, ועי"כ **יבושו החוזים**, **ויחפרו הקוסמים** (שחפירה גדולה יותר מבושה) והנביאים המדברים בניב שפתים **יעטו על שפם** כאבל העוטה פיו שלא לדבר, והטעם לכל זה **כי אין מענה אלהים** שכל מה שחזו וקסמו ונבאו לא היה ע"י מענה אלהים רק שקר ותרמית לבם:

פסוק ח

ואולם אנכי אינני כנביאי שקר אלה, הם אין בפיהם מענה אלהים, **ואנכי מלאתי כח את רוח ה'** הדובר בי לא קסם כזב וחזון שוא, הם יקדשו מלחמה על אשר לא יתן על פיהם ואנכי **מלאתי משפט** לדבר כפי הדין והאמת **וגבורה** בל אירא משום אדם, הם מתעים את עמי ואנכי מלאתי כח **להגיד ליעקב פשעו**:

פסוק ט

שמעו נא זאת, אחר שאמר (בפסוק א') שמעו נא ראשי בית יעקב, ומצדיק דרכי ה' שבא הכל בדין ובמשפט, מסיים דבריו, א"כ שמעו זאת, מה שאומר לכם עתה, אחר שאתם **מתעבים משפט**, שהוא הדין הנימוסי, וגם **את כל הישרה** דברים שהשכל מחייב אותו **יעקשו**, להלוך נגד היושר והשכל, עד שלא ישמעו לא לנימוס הקבוע ההסכמיי ואף לא להשכל הישר:

פסוק י

(י-יא) **בונה**, ר"ל א"כ אשאל אותם, וכי יחשבו שה' **בונה ציון בדמים** עד שלכן ע"י **שראשיה בשחד ישפטו ישענו על ה' לאמר הלא ה' בקרבנו**? היעלה על דעתם שה' אוהב דמים ועולה, ובו בונה ציון וירושלים, עד שעי"כ במה שישפטו בשוחד ישענו על ה', באשר יאמרו כי בזה חפץ ה' ובזה תבנה ציון ותכונן ירושלים? הלא ה' בונה ציון במשפט ובצדקה, וא"כ אחר **שראשיה** הקבועים לעשות משפט בין אדם לחברו **ישפטו בשוחד**, **וכהניה** שקבועים על ההוראה **יורו במחיר**, שלפי המחיר שינתן להם יטמאו ויטהרו יאסרו ויתירו, **ונביאיה** לא ינבאו רק **יקסמו בקסמים ע"י כסף שנותנים להם**, וא"כ איך **על ה' ישענו לאמר הלא ה' בקרבנו** ושהוא יגין עליהם לבל יבא עליהם רעה?

פסוק יב

לכן, תראו בהפך כי **בגללכם ציון שדה תחרש**, כי בדמים לא תבנה ציון רק תחרב, ומצייר שכל המקודש יותר יגדל חורבנו יותר, שציון תחרש עד שתהיה כשדה, וירושלים לא תחרש רק תהיה לעיים ע"י מפולת הבתים, והר הבית ששם היה המקדש והמזבח

ונשאר ממנו כותל המערבי ידמה כבמות הנמצאים ביער שאין איש בא לתוכם רק שועלים ופריצי חיות ילכו בם:

פרק ד

פסוק א

והיה באחרית הימים, ר"ל עתה בגללכם ציון שדה תחרש, וזה ימשך עד קץ הימים, שאז באחרית הימים תשוב ותבנה ע"י שנלך בשם ה' אלהינו ונשליך רוע המעשים, כמו שסיים כי כל העמים וכו' ואנחנו נלך בשם ה', ונבואה זו כבר חזה ישעיה (שם סי' ב') בשינוי לשון קצת כי אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד, וכבר בארנוה שם בפרטות, יאמר ההר שעליו יעמוד בהמ"ק יהיה נכון בראש ההרים, ויהיה מנושא יותר ע"י הגבעות שתחתיו, ובכ"ז ימשכו אליו עמים כנהר המושך למקום נמוך:

פסוק ב

והלכו, וגוים רבים ילכו ויאמרו זל"ז לכו אתם ונעלה עמכם אל הר ה' ומן ההר נלך אל הבהמ"ק, ויורנו מדרכיו הגדולים, ונלכה מעצמנו בארחותיו הפרטים, ר"ל שע"י שיראנו שרשי דת האמתיית ויסודותיו נשתדל להשיג גם ענפים וסעיפיה, **כי מציון** ששם ישבו הסנהדרין ומורי הדת **תצא תורה** לכל העולם, **ודבר ה'** שהוא דבר הנבואה תצא מירושלים שהנביאים ימצאו בכל העיר:

פסוק ג

ושפט, והשופט אשר יהיה שם שהוא המלך המשיח ישפוט בין עמים רבים, ור"ל שאז יבוטלו הסבות שבעבורם ילחמו גוי בגוי ממלכה בממלכה, שלפעמים תעמוד מלחמה בסבות חילוק הדת והאמונה, ואז מציון תצא תורה כללית לכולם, ולפעמים תעמוד מלחמה ע"י דין ודברים שיש בין עם לעם שאז החרב תכריע בדברי ריבותם, ואז ישפוט המשיח בין עמים רבים, ולפעמים תעמוד מרד במדינה עצמה, על זה אמר שאז יוכיח לגוים וישיבם אל היושר ע"י תוכחתו, וממילא יכתתו חרבותם לאתים ולא ישא גוי אל גוי חרב וגם לא ילמדו עוד תכסיסי מלחמה כלל:

פסוק ד

וישבו, וגם לא תעמוד ריב ומדון ע"י חסרון לחם וע"י עוני שעי"ז יפשטו ידיהם בגדוד, כי ישבו איש תחת גפנו, **ואין מחריד**, שלא ימצא עוד מגן וחרב ומלחמה סלה:

פסוק ה
כי, מבאר במה יזכו ישראל לכל הכבוד הזה באחרית הימים, מפני שבכל משך זמן הגלות הרב, הגם **שכל העמים ילכו איש בשם אלהיו** בכ"ז **אנחנו נלך בשם ה' אלהינו**, ולא נשכח שם אלהינו הגם שעליו הורגנו כל היום, וזה יהיה **לעולם** ר"ל זמן רב, ולכן באחרית הימים תצא תורה מציון לכל העולם:

פסוק ו
ביום ההוא נאום ה' אוספה הצולעה, כבר בארתי (ישעיהו י"א:י"ב) בפסוק ואסף נדחי ישראל ונפוצות יהודה יקבץ, שישראל שהם עשרת השבטים לא נפוצו בפיזור גדול בין העמים רק נדחו ממקומם והושלכו לארץ מרחק ונאבד מקומם, וצריך אסיפה מן החוץ אל הפנים, ועל זה אמר אוספה הצולעה, ושבט יהודה הם נפוצו לארבע רוחות השמים וצריכים קיבוץ, ועל זה אמר והנדחה אקבץ, ושבט יהודה הם סובלים רעות רבות וצרות בארצות פזוריהם לא כן עשרת השבטים, ועל זה אמר **ואשר הרעותי**, שהם שבט יהודה שהרעותי לה אם בעת בית שני ע"י היונים ואח"כ ע"י הרומיים, ואם במשך זמן גלותם:

פסוק ז
ושמתי את הצולעה לשארית, שעשרת השבטים שקראם בשם צולעה הם נאבדו מכלל ישראל, ונדמה שאינם במציאות כלל, או שלא נשארו באמונתם ונהיו ככל הגוים, אשים אותם שיהיו שארית ישראל ויתגלו.
והנהלאה, הם שבט יהודה שהיה שארית ישראל רק שדחו אותה הלאה מגוי אל גוי, וממקום אל מקום, מקום אחר הלאה, והיו חלושים מאד ונתמעטו ע"י הריגות ובלבולים, אשימם לגוי עצום, **ומלך ה' עליהם**, א] שיהיו תחת מלכות ה' והשגחתו, ב] שתהיה המלוכה **בהר ציון**, ג] שיהיו **מעתה ועד עולם** היינו מעת הגאולה עד נצח כי לא יגלו עוד:

פסוק ח
ואתה מגדל עדר, מסב פניו אל הר ציון הנזכר, אומר אליו, אתה הר ציון, שאתה מגדל של העדר הלז שהוא עדר הצאן הצולעה והנדחה, תחלה תהיה כמגדל של צאן, ואח"כ תהיה **עופל**, שהוא מבצר חזק, ומפרש שזה יהיה בשלש מדרגות, תחלה **בת ציון עדיך תאתה** שהגליות יתחילו להתקבץ וגלות יהודה ובנימין שהם בת ציון שגלו מציון בחורבן בית שני יתקבצו אליך, **ואח"כ ובאה הממשלה הראשונה**, תבוא ממשלה קטנה, שיהיה להם קצת ממשלה והנהגה כמו שהיו לישראל בימים הראשונים לפני מלך מלך לבני ישראל שהיה להם שופטים מנהיגים אותם, ואח"כ תבא **ממלכת לבת ירושלים** יהיה להם מלכות קבוע שהוא מלכות ב"ד, שאח"כ ימלוך המלך המשיח בממלכה קבועה,

(וכן התבאר ביחזקאל סי' ל"ד כ"ג כ"ד, וסי' ל"ו כ"ד כ"ה, ועמוס ט' י"א), **שמלכות ב"ד תתגלה** בהדרגה, ותחלה לא יהיה רק במדרגת שופט ויתעלה לאט לאט עד שיהיה לה' המלוכה, עיי"ש:

פסוק ט

עתה, אחר שהודיע מה שיהיה באחרית הימים, חוזר אל זמן הבינים, שאמר לכן בגללכם ציון שדה תחרש, ורואה בנבואתו מה שנעשה בימי יהויקים וצדקיהו, עד שגלו לבבל, ואומר **עתה** (ר"ל קודם אחרית הימים) **למה תריעי ריע**, למה תשמיעי קול תרועת שבר, **המלך אין בך אם יועצך אבד** הלא עתה עדיין יש בך מלך ויועצים, וא"כ מה זאת **כי החזיקך חיל כיולדה**, שהיולדה בעת שהיא מוכנת שיפתח רחמה ושיצא הולד אשר במעיה תאחזנה חיל וחבלים, והוא צייר אל מה שהיא מוכנת שיפתחו שערי עירה ושיצאו לגולה ושישפכו דמים הרבה בתוכה, ר"ל איך את מוכנת להכבש וללכת לגולה בעוד שיש לך מלך ויועצים מדוע לא תאזרו חיל:

פסוק י

חולי, משיב באמת תחולי וגם תשכבי על גחונך **ותגוחי** להוציא הולד כיולדה, **כי עתה תצאי מקריה** שזה כמשל הוצאת הולד מן הבטן כן תצאי מן העיר, **ושכנת בשדה** כי רבים ישכנו בשדה כמו אלה שהלכו להתישב במצרים ובין יתר אומות שסביב א"י, **ובאת עד בבל** הם אלה שהגלו לבבל, **שם תנצלי** (**מכף אויביך**) כי אלה ששכנו בשדה נהרגו אח"כ ע"י הכשדים כמבואר בירמיה, רק גולי בבל נצולו, וכן **שם יגאלך ה' מכף אויביך** כי גולי בבל נגאלו ושבו לא"י בימי כורש:

פסוק יא

ועתה, שוב חוזר ורואה בנבואתו מה שיהיה אחר גאולתם בימי כורש, שאחר ששבו בבית שני **נאספו עליך גוים רבים**, שהוא מה שנאספו גוים רבים שונים אל ישראל אח"כ בדור דור כמו היונים ואח"כ הרומים, ואח"כ בכל משך זמן הגלות, עד האסיפה האחרונה שיתאספו עליהם בימי גוג ומגוג, שכל זה כולל בדבריו שרואה שגוים רבים מתאספים כמה פעמים על ישראל אחרי גאולתם בימי כורש.

האומרים תחנף ותחז בציון עינינו, ר"ל והאסיפות האלה תהיה בשני אופנים, שלפעמים ירצו שציון תחנף להם, ר"ל שתהיה נכנעת ומשועבדת להם, כעבד החונף לאדוניו, כמו שהיה בימי היונים והרומיים שרצו שישראל יהיו תחתם למס עובד, ולפעמים יאמרו **תחז בציון עינינו**, ר"ל שיחשבו שהמחזות שחזו הנביאים על ציון נאמרו עליהם כי הם נכנסו תחת ישראל ושעליהם ישכון ה' ועליהם חזו החוזים, כי כן יחשבו הישמעאלים

ומטעם זה יתאספו לצבא על ירושלים לכבשה כנודע ודומיהם, וכן מטעם זה יתאספו חיל גוג ומגוג לכבוש את ירושלים ולחזות בה מחזות אשר חזו החוזים שלפי דעתם חזו עליהם:

פסוק יב

והמה לא ידעו מחשבות ה', עצת ה' הוא התכלית הנרצה אליו במעשהו, והמחשבות הם האמצעיים אשר יעשה כדי להכין את העצה שהיא התכלית, ובאר הנביא שכל מה שיתאספו הגוים על ציון כ"ז הוא ממחשבות ה', ר"ל שהם אמצעיים להשיג עי"כ את עצתו ר"ל התכלית הנרצה אצלו, שכל האסיפות שלהם יהיו הכנות ואמצעיים אל האסיפה שיתאספו באחרית הימים שגם היא תהיה הכנה שע"י ישיג עצתו, ששם ישפוט אותם על מעשיהם ושם יכירו דת האמת, וע"י האותות והמופתים שיראו אז ישובו הנשארים אל האמונה האמתיית, והרשעים יכלו כמוץ יסוער מגורן, וז"ש **שהמה לא ידעו מחשבות ה' ולא הבינו עצתו**, שכ"ז הוא אמצעיים להשיג עצתו, שהוא כי **קבצם כעמיר גורנה** כמו שמקבצים את העמיר אל הגורן לדוש אותו ולהסיר המוץ והקליפה ולהשאיר הבר והתבואה, כן ידוש אותם במלחמת גוג ומגוג וכן יסיר המוץ שהוא מה שיכלה הרשעים אשר הרעו בקדש, וכן יברר התבואה שיפרשו מהם גרי הצדק ומכירי דת האמת:

פסוק יג

קומי ודושי בת ציון מצייר זמן מלחמת גוג ומגוג שאז קבצם כעמיר גורנה להסיר המוץ מן הבר, ומצוה אל בת ציון שתקום ותדוש כעגלה דשה, **כי קרנך אשים ברזל**, להלחם בקרן ולנגח מן המון גוג **ופרסותיך אשים נחושה** לענין הדישה לברר הדגן מן המוץ, **והדיקות עמים רבים**, ולהסיר הקליפה היינו לכלות הרשעים עד שישאר קמח נקי, **והחרמתי לה' בצעם** הבצע והחמס שלקחו מישראל יהיה חרם והקדש לה' כי קדש ישראל לה' וממונם כממון הקדש, וגם **חילם** של עצמם שאינם ע"י בצע מישראל ואינו חרם, מ"מ יהיה לה' מצד שהוא **אדון כל הארץ** והכל שלו:

פסוק יד

עתה, מפרש מי הם האומות שיתאספו אז על ירושלים אשר ישראל ידושו אותם, אומר שהגדוד הזה שיבא על ירושלים באחרית הימים יהיו הבנים של האומות שצרו על ירושלים והחריבו אותה בימי קדם, כמו בני אשור ובני בבל ובני רומי, וז"ש **שעתה תתגודדי**, הגדוד שיתגודד עתה במלחמת גוג, יהיה **בת** של **גדוד** אשר **מצור שם עלינו** בימי קדם, הבת שנולדה מן הגדוד הזה ששמו מצור עלינו בימי קדם, הם יתגודדו עתה

בחיל גוג ומגוג, וכן יהיה בת של הגדוד אשר **בשבט יכו על הלחי את שופט ישראל**, שאבותיהם הכו את שופטי ישראל בשבט על הלחי, (שמכת הלחי הוא מכת בזיון וכן מכת השבט, וכ"ש אם מכים בשבט על הלחי וזאת היו עושים לשופט ישראל וכ"ש להמון עם שבהם) בת גדוד זה, הם יתגודדו על ירושלים ויקבלו גמולם באחרית הימים:

פרק ה

פסוק א

ואתה בית לחם, (כבר התבאר בס' יחזקאל סי' ל"ז), שבעת קץ יתעוררו תחלה עשרת השבטים ועליהם מלך משיח בן יוסף והם יעשו חיל, ושבט יהודה שהם מפוזרים בין העמים חלשים ומועטים ילוו אליהם ויהיו טפלים להם תחת מלכות משיח בן יוסף, עד אח"כ שיקום משיח בן דוד בעז ה', ואז יקבלו כולם עליהם מלכות בית דוד, ואז יחדלו המלחמות, כי אליו גוים ידרשו והיתה מנוחתו כבוד, ואלה הדברים באר לנו נביאנו החוזה, ואמר, **ואתה בית לחם אפרתה**, אשר משם יצא דוד בן ישי בית הלחמי וצמח מלכות בית דוד, **צעיר להיות באלפי יהודה ממך לי יצא להיות מושל בישראל**, ר"ל עתה אתה עדיין צעיר וקטן משתהיה עם אלפי יהודה הנלוים אליך במדרגה זו שיצא ממך איש המיוחד לי להיות מושל בישראל, אתה עדיין קטן וחלוש שתגבר עם אלפי יהודה אשר עמך על אופן זה עד שאתה תמשול ממשל רב ומלך המשיח היוצא ממך שהוא משיח בן דוד יגבר חיל להיות מושל בישראל ושיהיה **מוצאותיו מקדם מימי עולם**, והיינו שיתגבר במלכות חזקה כפי מוצאותיו מקדם בימי דוד ושלמה שמלכו מלכות רב ועצום, הנך צעיר לזה חלוש וחסר כח אתה עם אלפי יהודה אשר עמך:

פסוק ב

לכן, שיעור הכתוב **לכן עד עת יולדה ילדה** (ועד עת אשר) **יתר אחיו ישובון יתנם על בית ישראל**, לכן כל משך הזמן טרם יגמר קיבוץ הגליות שזה נמשל ללידת היולדה, כמ"ש כי חלה גם ילדה ציון את בניה, ועד עת שיתר אחיו של יהודה ישובון לארצם, עד העת ההיא יתנם (לאלפי יהודה) על בית ישראל, ר"ל לכן כל עת שלא יגמר קיבוץ הכללי ולא יהיה עדיין כל גלות יהודה מאוספים בא"י, כל העת ההיא יהיו בית ישראל (שהם עשרת השבטים ומשיח בן יוסף שהוא מהם) העקר, הם יהיו הלוחמים והמושלים ובית יהודה יהיו טפלים להם (כמ"ש ביחזקאל שם, הנני לוקח את עץ יוסף וכו' ונתתי אותם עליו את עץ יהודה כמש"פ שם):

פסוק ג

ועמד, אבל אח"כ יעמוד המשיח מבית לחם אפרתה, היינו שיעמוד ויתגבר על האומות, **ורעה** את ישראל, ומפרש, **ועמד בעז ה'** שיעמוד נגד האומות בכח ה', **ורעה בגאון שם ה' אלהיו** בקדושת שם ה' ירעה את ישראל (כמ"ש והריחו ביראת ה' ולא למראה עיניו ישפוט) **וישבו**, ר"ל מאז לא לחמו עוד, רק ישבו במנוחות שאננות, וכמ"ש והיתה מנוחתו כבוד, **כי עתה** וכו'.

פסוק ד

(ד-ה) **והיה** וכו', ר"ל כי עתה יגדל עד אפסי ארץ וזה יהיה ע"י שלום, שגדולת מלך המשיח תתפשט עד אפסי ארץ ולא ע"י מלחמות רק בכח השלום, וזה עצמו תהיה גדולתו שלא יצטרך למלחמה כי כל העמים יקבלו תורתו ודתו ומלכותו עליהם, ושיעור הכתובים **והיה זה שלום והציל מאשור כי יבוא בארצנו**, שהשלום יצילנו אז מאשור שלא נצטרך ללחום נגדו כמקדם, כי השלום שיהיה אז יציל אותנו מאשור, כי יכנע תחתינו וידרוש ברית שלום, ומ"ש **אשור כי יבא בארצנו** וכו' עד **ואת ארץ נמרוד בפתחיה**, הוא מאמר מוסגר, ר"ל עד עתה קודם שיעמוד משיח בן דוד בעוד ימלוך משיח בן יוסף הוצרכנו למלחמה כל ימי מלחמת גוג ומגוג, **ואם אשור בא בארצנו** עד עתה, או גם **כשדרך בגבולנו**, הוצרכנו **להקים עליו שבעה רועים** שילחמו אתו, והם **רעו את ארץ אשור בחרב** עד שהוצרכו לחרב ומלחמה, וגם **רעו את ארץ נמרוד** (שהוא מדינת בבל שנמרוד היה שם המלך הראשון) **בפתחיה** שהוצרכו ללכת עד פתח ארצם ולרעותם ולשברם שם ע"י מלחמה ומצור, אבל עתה לא יהיה כן רק **והיה זה שלום והציל** ר"ל השלום יציל אותנו **מאשור כי יבא בארצנו**. ובענין השבעה רועים ושמונה נסיכים, כבר יש פי' רבים במפו', וי"ל עוד שרמז על זמן הקודם, שמעת שהחל האויב לקצות בישראל שזה היה בימי יהואחז בן יהוא (מ"ב י"ג ז') עד שבא מלך אשור והגלם בימי הושע בן אלה, היו שמונה נסיכים ר"ל מלכים לעשרת השבטים, והם יואחז יואש בנו ירבעם בנו זכריה בנו מנחם פקחיה פקח הושע הם שמונה (כי שלום נהרג תיכף ואינו מן החשבון) ואח"ז היו שבעה רועים מבית יהודה, יחזקיה מנשה אמון יואחז יהויקים יכניה צדקיה, גם יל"פ על לעתיד, שכפי נבואת יחזקאל שנבא על מלחמות גוג ומגוג בסי' ל"ב ובסי' ל"ח, הנה לפי מה שנבא על המלחמה בסי' ל"ב שאשור יבא אז על א"י לעשות מלחמה עם אדום כמו שפרשתי שם, יבואו אז שבעה רועים, שהם מצרים, עילם, משך, תובל, אדום, נסיכי צפון, צידוני, והמלחמה שנבא עליה בסי' ל"ח יש שמונה נסיכים, והם גוג נשיא ארץ המגוג, משך, תובל, פרס, כוש, פוט, גומר, בית תוגרמה, ושם בארתי שפעם

א' יבא אל הארץ ולא יכנס אל ירושלים ועל זה אמר כי יבא בארצנו ופעם א' יבא עד ירושלים ועל זה אמר וכי ידרוך בארמנותינו:

פסוק ו

והיה שארית יעקב, גם השארית אשר ישארו **אז בקרב העמים** ולא ילכו לא"י יהיו דומים **כטל מאת ה'**, ר"ל שלא יהיו כמו עתה שמקבלים השפע באמצעות העמים אשר הם בתוכם רק יהיו כטל הבא מאת ה', וגם ידמו **כרביבים עלי עשב** שהם מצמיחים את העשב והם אין מקבלים ממנו תועלת, כן ישפיעו טוב וחסד להעמים אשר הם בתוכם והם לא יקבלו מהם דבר, כי **לא יקוו לאיש** להשיג ממנו טוב וחסד, כי ישיגו כל שפעם מאת ה' בבלי אמצעי:

פסוק ז

והיה שארית יעקב, ולענין הגבורה נגד צורריהם אשר עד עתה היה כשה נדחה בין אריות, כמ"ש שה פזורה ישראל אריות הדיחו, עתה יהיו המה כאריה וככפיר, ויש הבדל בין גוים ובין עמים, שגוים הם פחותים מעמים ואין להם מלך, ועמים הם חשובים שיש להם מלך, ולעומת זה גוי מציין הקיבוץ הגדול יותר מן שם עם, והאריה הוא הזקן והכפיר הוא הקטן, ודרך האריה לצאת על טרפו אל היער והוא טורף בהמות גדולות, והכפיר ישב בסוכו למו ארב ואינו יוצא על טרפו וטורף רק בהמות קטנות, ובזה מצייר שידמה **בגוים** הגדולים הפחותים **כאריה בבהמות יער**, שהגם שהגוים ידמו כבהמות יער גדולים, ידמו הם לנגדם כאריה גדול, עד שיצא אל מדינות הגוים להלחם אתם ולטרף בם טרף, **ובקרב עמים רבים** שהם קטנים מגוים והם חשובים יותר ידמו **ככפיר בעדרי צאן**, שאינו יוצא על טרפו, כן לא יצאו אליהם ללחום אתם במדינתם, כי רובם יקבלו עול מלכות שמים, רק אלה שיבואו אל מעונתם לעשות אתם מלחמה בא"י, כמו העמים שיצבאו על הר ציון בחיל גוג ומגוג, יטרפו אותם ככפיר הטורף במעונתו והם יהיו חלשים לנגדם כעדרי צאן, ומפרש **אשר אם עבר ורמס** (ר"ל שהאריה עובר ביער חוץ למעונתו ורומס, והכפיר **טורף** במעונתו, **ואין מציל** מידם):

פסוק ח

תרום ידך, לא יצטרכו ללחום את צורריהם בשתי ידים רק יד אחת יהיה די להרימה **על צריך**, ויש הבדל בין צר ואויב שהצר מציר בפועל ולוחם אתו, והאויב דורש רעתו ואינו מציר בפועל, ועל הצוררים שלוחמים אתך תרום ידך, והאויבים יכרתו מעצמם:

פסוק ט
והיה, ר"ל זה יהיה בתחלה בעוד שתהיה מלחמת גוג לנגדם, יצטרכו לטרוף ולהרים ידם, אבל **ביום ההוא**, ר"ל אחר מלחמת גוג ומגוג אז לא יצטרכו עוד למלחמה כלל כי ה' יכרית את אויביהם,והנה למלחמה היה צריך, א] סוסים ומרכבות ואז **והכרתי סוסיך**, ב] היה צריך ערי נשק וערי מבצר, על זה אמר:

פסוק י
והכרתי ערי ארצך, ר"ל הערים ששייכים אל הארץ והמדינה, כי ערי הרכב וערי הנשק לא היו שייכים אל העם רק אל כלל המדינה ונקראים ערי הארץ, ונגד המבצרים אמר **והרסתי כל מבצריך**, ג] היה להם מכשפים ומעוננים מתי יצליחו במלחמה, על זה אמר:

פסוק יא
(יא-יג) **והכרתי כשפים מידך**, ד] היה ביניהם עבודת פסילים ומצבות ואשרים, על זה אמר **והכרתי פסיליך** וכו' **ונתשתי אשיריך**, **והשמדתי עריך**, היינו הערים שעבדו בהם ע"ז יהיו כערים הנדחות:

פסוק יד
ועשיתי, ואז אעשה נקמה בגוים אשר לא ישמעו לחזור לדת האמת ולקבל עליהם מלכות שמים כמבואר בסוף זכריה:

פרק ו

פסוק א
שמעו נא, אחר שאמר (למעלה ג' א') שמעו נא ראשי בית יעקב, שרצה להתוכח עם ישראל לפניהם והם יהיו השופטים בדבר, כמ"ש הלא לכם לדעת את המשפט, והם לא רצו לשמוע, יאמר להם שה' בחר תחתיהם שופטים אחרים שישמעו טענתו וריבו ווכוחו, שהם ההרים והגבעות בפניהם יתוכח, וה' אמר להנביא **קום ריב את ההרים**, ר"ל שיריב ריב ה' בפניהם, **ותשמענה הגבעות קולך** הגם שראשי בית יעקב אינם רוצים לשמוע, הגבעות הם ישמעו קול הנביא:

פסוק ב
שמעו הרים, **והאתנים**, היינו ההרים התקיפים שהם **מוסדי ארץ** שהם מימות הבריאה שהיו היסוד לארץ בעת נולדה הארץ מן התהום.
כי ריב, יש לו ריב עמם על שחטאו כנגדו, **ועם ישראל יתוכח** להראות שהוא צדיק בריבו:

פסוק ג

עמי יספר הוכוח שיש לו עמם, **מה עשיתי לך** רעות, בהפך זכור הטובות שעשיתי לך, **ומה הלאתיך**, נגד הטובות שעשיתי עמך היית מחוייב הודאה ועבודה עבורם, הכי הלאיתיך עבורם בעבודה קשה:

פסוק ד

כי העליתיך, מפרש מה עשיתי לך, הטובה הראשונה היה שהעליתי אותך מארץ מצרים, והגם שהיה לפני זמן המוגבל והיית עוד **בבית עבדים** בכ"ז **פדיתיך**, לפני הזמן, **ואשלח לפניך את משה** שהייתם נזונים בזכותם כמ"ש המן בזכות משה וכו', והיו מורים אתכם הדרך הטובה, משה לאנשים ומרים לנשים ואהרן כהן ה':

פסוק ה

(ה-ח) **עמי**, עתה מפרש מה הלאיתיך, **זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב**, שרצה שבלעם יקטרג על ישראל ויקללם, **ומה ענה אותו בלעם** שטוב בעיני ה' לברך את ישראל מפני שההשגחה דבוקה בם לטובה, ועי"ז יעץ בלעם לבלק להכשילם בבנות מואב שעי"ז תסור השגחת ה' מהם, ומזה תראה כי לא הלאיתיך, ומביא ע"ז מה שנעשה אז **מן השטים ועד הגלגל**, שיעור הכתובים וסדרם, **מן השטים ועד הגלגל למען דעת צדקות ה' הגיד לך אדם מה טוב** וכו', ושני הפסוקים במה אקדם ה' וכו' הירצה ה' באלפי אילים וכו' באו כמאמר מוסגר כמו שיבואר, וענינו, שאחרי שחטאו ישראל בשטים ע"י עצת בלעם, נחמו על מעשיהם, ושאלו במה יתרצה ה' לכפר פשע ולהתם חטאת, וחשבו כי יצטרכו לפייסו בקרבנות גדולות עד שיקריבו את בניהם ופרי בטנם לכפר חטאתם, ואז **מן השטים ועד הגלגל הגיד לך אדם**, והודיע להם תשובה על שאלתם **מה טוב**, שאין ה' רוצה בעבודות קשות **כי אם עשות משפט** וכו', ר"ל כי אז הואיל משה באר את התורה וכתב להם את משנה התורה והגיד להם מה טוב ומה ה' דורש מאתם שאינו דורש עבודות קשות וקרבנות וזבחים, (כי בספר משנה תורה לא האריך בדיני הקרבנות) ואינו רוצה רק שיעשו משפט וחסד, וזה היה מן השטים ועד הגלגל, כי בשטים החל משה לבאר להם את משנה התורה ואחרי מות משה עד בואם לגלגל שנעשו להם נסי הירדן וראו ששב שכינת ה' להיות אתם, דבר ה' אל יהושע וצוהו על משמרת התורה ושמירת מצותיה ולא הלאה אותם בשום עבודה קשה, עד שבאו לגלגל ששם צוה שימולו שנית ושיעשו את הפסח, שהיה עבודה קשה, אבל עד שבאו לגלגל לא בקש מהם שום דבר עבודה, וז"ש **מן השטים ועד הגלגל הגיד לך אדם מה טוב** ושה' אינו דורש מעמך שום

דבר עבודה קשה כי אם עשות משפט וכו', **למען דעת צדקות ה'** ובזה תדע צדקות ה' שאינו מכביד על האדם עבודות קשות להלאותו:

פסוק ו

(**במה אקדם ה'**, מספר במאמר מוסגר, מה שאמרו ישראל אז אחרי שנכשלו בשטים בבעל פעור, הם שאלו, **במה אקדם ה'** באיזה מנחה ונדבה אקדמה פניו מצד שהוא ה' מהוה כל המציאות, עוד שאלו (**במה**) **אכף לאלהי מרום** אחר שחטאתי לפניו ואצטרך לכפוף קומתי ולהכנע ולבקש סליחה, במה אכף לפניו מצד שהוא אלהי מרום, שמצד דינו הקשה נקרא בשם אלהים, והוא אלהי מרום, והחוטא לפניו ראוי לעונש גדול, ומפרש נגד מ"ש במה אקדם ה' **האקדמנו בעולות** במה שאביא אליו **עגלים בני שנה** לעולה:

פסוק ז

הירצה ה', הלא לא ירצה **גם באלפי אילים** שטובים מעגלים, וגם **ברבבות נחלי שמן** שאביא לנסכי העולות?, ועתה מפרש נגד מ"ש במה אכף לאלהי מרום, **האתן בכורי פשעי**, הלא ראוי שבעד פשעי שהוא המרד במזיד אתן בני הבכור לקרבן, ובעד **חטאת נפשי** שהוא השוגג אתן **פרי בטני** שהם בנים הקטנים, כן שאלתם אז):

פסוק ח

הגיד חוזר למעלה שעל שאלתכם זאת, הגיד לך מן השטים ועד הגלגל, מה טוב ובמה תתרצה אל ה', **הגיד** ר"ל שהגיד לך, א] **מה שטוב לך** מצד שאתה **אדם**, במצות שבין אדם לחברו, מה שטוב לפני האדם עצמו בחיים המדיניים, וגם הגיד **מה ה' דורש ממך** במצות שבין אדם למקום, ומפרש נגד הגיד לך אדם מה טוב **כי אם עשות משפט ואהבת חסד**, שזה הטוב לך מצד שאתה אדם שהמשפט ישמור החיים המדיניים מן הגזל והעשק, ועשיית החסד בזה יעזור איש לאחיו, ונגד מה ה' דורש ממך אמר **והצנע לכת עם אלהיך**, מה שאתה צריך ללכת עם אלהיך (כמו את האלהים התהלך נח), שזה שורש המצות שבין אדם למקום שילך עם אלהים, ללכת בדרכיו ולהתקדש בקדושתו, כמ"ש והייתם קדושים כי קדוש אני, זה יהיה **בהצנע** ובסתר, כי הם דברים שבינך ובין קונך ובזה טובה הצניעות בל יזיד וירים לבו בעניני החקירה באלהות וכן בל יתחכם על מצותיו, רק ילך בהצנע לכת עם אלהים:

פסוק ט

קול ה' שיעור הכתוב **קול ה' ותושיה יקרא לעיר יראה שמך**, וכונתו עמ"ש ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה, שתחלה היתה נקראת בשם שלם, כמ"ש ומלכי צדק

מלך שלם, ואברהם הוסיף לה שם יראה, ע"ש שה' יראה וישגיח תמיד על העיר הזאת, ועתה יזכיר הנביא את ירושלים, שתזכור ששמה **יראה** כי עיני ה' בה תמיד, ותשמור את עצמה מלמרות עיני כבודו, וז"ש **קול ה'** וגם **תושיה** שהיא התורה, הם **קראו לעיר** הזאת **ששמה יראה**, כי ה' הסכים על השם הזה וכתבו בתורתו וא"כ **שמעו מטה ומי יעדה**, אחר שה' משגיח על מעשיכם שמעו את המטה שהוא העונש המיועד על עונותיכם ומי יעד את העונש הלא הוא ה' אשר לו היכולת להעניש, ר"ל כי מה שתקשו ערפכם יהיה או מצד שתחשבו שאין ה' רואה מעשיכם, על זה אמר **יראה שמך**, או שתחשבו שאין רצונו להעניש על זה אמר **שמעו מטה**, או שתחשבו שאין ביכלתו להעניש, על זה אמר **מי יעדה**:

פסוק י

עוד האש, עפ"ז ישאל וכי **עוד יש בבית רשע אוצרות רשע**? הכי לא ייראו מעונשי ה' הרואה במעשיו, **ואיפת רזון זעומה** גם האיפה הקבועה מן הרוזנים, הממונים לפקח על המדות והם קובעים את האיפה שתהיה איפת צדק, גם איפה זו היא **זעומה** שה' זועם עליה, כי גם הרוזנים יחוקקו חקקי און:

פסוק יא

האזכה וע"י שקבעו איפה קטנה יעשו גם השקל מזויף, שלפי שהקטינו את האיפה יקטינו הקונים את השקל, ובכ"ז לא יזכו בזה, כי ע"ז אמר **אבן ואבן איפה ואיפה תועבת ה' גם שניהם**, ר"ל אף שנמצאו שניהם יחד, שע"י שיש אבן ואבן יעשה המוכר איפה ואיפה שמי שנותן לו שקל קטן מזויף נותן לו לעומתו איפה קטנה, ובכ"ז היא תועבה בעיני ה' הגם שנמצאו שניהם, לא יזכה בזה לאמר שהקטין השקל בעבור שכנגדו הקטין האיפה או בהפך, כי ה' הזהיר על אבן ואבן ועל איפה ואיפה בכל אופן, וז"ש הכי **אזכה** עי"כ **במאזני רשע**, ובמה שיש **בכיס אבני מרמה** להקטין גם השקל ע"י שהקטינו האיפה, אחר שה' שונא גם שניהם:

פסוק יב

אשר עשיריה מלאו חמס, כי הם מעותים בין מדת האיפה בין מדת השקל כמ"ש להקטין איפה ולהגדיל שקל, **ויושביה דברו שקר ולשונם רמיה בפיהם** הדבור הפשוט הוא שקר גלוי, והדבור התבוניי שזה מיוחס אל הלשון הוא רמיה, שבו ירמאו ברמאות עד שאין השקר ניכר:

פסוק יג
וגם אני החליתי הכותך, וע"כ התמדתי להכותך במטה, כמ"ש שמעו מטה ומי יעדה עד שהחליתי אותך, ובאשר כ"ז לא הועיל, ולכן **השמם על חטאתיך** צריך אני להשמם אותך עד שתהיה שממה לגמרי:

פסוק יד
אתה, מפרש מ"ש החליתי הכותך, שהגם **שאתה תאכל ולא תשבע** בכ"ז **וישחך בקרבך** תשוחח המאכל אותך בקרבך שהוא חולי שבא מרוב השביעה והאכילה היתרה. **ותסג** תשתדל להחזיר את רכושך ותבואתך ולהפליטו מידי האויב, ובכ"ז **לא תפליט** מידו, וגם **אשר תפלט** מיד האויב **לחרב אתן** יהרגוך עי"ז בחרב:

פסוק טו
אתה תזרע וכן יהיה קללה גם בפרי האדמה ופרי העץ, שתזרע תבואה וקטניות ולא תקצור, וגם שתדרוך זית לא תסוך השמן כי האויבים יאכלוהו:

פסוק טז
וישתמר, עתה מפרש מ"ש השמם על חטאתך, שהגם שהחליתי הכותך לא הועיל לך מאומה כי בכ"ז **ישתמרו חקות עמרי** שהוסיף חקים רעים על חטאי ירבעם, וגם ישתמרו **כל מעשה בית אחאב** שהוסיפו עוד ברע ואתם תלכו במועצותיהם, לכן השמם על חטאתיך, וז"ש **למען תתי אותך לשמה** שתהיה שממה לגמרי, **וחרפת עמי תשאו** ר"ל ואתם תסבלו עונש על חרפת עמי שאתם גרמתם זאת שיהיו לחרפה ע"י מעשיכם הרעים:

פרק ז

פסוק א
אללי לי, הנביא מקונן על שפלת הדור, שכל החסידים והישרים ספו תמו מן הארץ ולא נשאר רק הוא לבדו אשר עודו רד עם אל, ומדמה את הדור שלפניו ככרם של גפנים או של תאנים, שכבר עבר זמנם, והוא דומה בין התאנים **כאספי קיץ** שכבר נלקחו התאנים הבכורות ונשאר הוא לבדו כתאנה שנשארה בסוף הקיץ, ודומה בין הענבים **כעוללות** שנשארו אחרי **הבציר**, ונגד עוללות בציר אמר **אין אשכול לאכול**, ונגד אספי קיץ אמר (**אין**) **בכורה** (לאכול) אשר **אותה נפשי**, לאכול אשכול או בכורה ואין:

פסוק ב

אבד מפרש נגד אין אשכול לאכול, **אבד חסיד מן הארץ** שהחסיד שעשה כל מעשהו יותר על החיוב בין במצות שבין אדם למקום בין במצות שבין אדם לחברו וזה נדמה כאשכול המלא ענבים כן היה מלא פרי צדקה ומשפט, וכמ"ש חז"ל אשכול איש שהכל בו, זה נאבד מן הארץ, ונגד בכורה אותה נפשי אמר **וישר באדם אין** שיהיה עכ"פ איש העושה עפ"י היושר במצות שבין אדם לחברו, ועל זה אמר באדם, ר"ל במצות הנוהגות מאדם לאדם ג"כ אין, כי בהפך **כולם לדמים יארבו**, לשפוך דם, **ואיש יצוד את אחיהו בחרם** ופח יקוש ללכוד אותו:

פסוק ג

על הרע, סדר הכתוב, **על הרע כפים השר שואל והשופט להיטיב בשלום**, ר"ל הגם שתראה שהשר והשופט שואל על הרע כפים, דהיינו ששואל וחוקר ודורש על הרע שנעשה בכפים, בל תחשוב ששואל ע"ז כדי לעשות משפט ולהעניש את עושה הרע, רק שואל כדי להיטיב את הרע בשילום, ר"ל ע"י שישלם לו שוחד וע"י התשלומין שיקבל מאת עושה רע ייטיב עם עושה הרע ולא יענישהו, והנה השר היה ממונה ליסר עושה עול, והשופט היה ממונה לעיין בדינו כפי המשפט, ושניהם השר והשופט קבלו תשלומין, והיטיבו עם עושה הרעה, ועוד היה עליהם הגדול שהוא הראש על כולם והמופלא שבסנהדרין וכשלא מצאו משפט אצל השר והשופט הלכו אל הגדול **והגדול דובר הות נפשו הוא** (**להיטיב בשלום**) ר"ל שהגדול רוצה ג"כ לקחת שוחד, לכן הוא דובר שהרע הזה הוא הות נפשו של עושה הרע. ר"ל שראוי להמית אותו ושתבא הוות ושבר על נפשו, אבל רק דובר כן, ור"ל השר והשופט שואל, והגדול דובר הוות נפשו הוא, וכ"ז להיטיב בשלום, בין שאלת ודרישת השר והשופט ובין מה שהגדול דובר ומחליט שהרע כפים ראוי להוות ושבר, כ"ז רק כדי שישלמו להם שוחד שע"י ייטיבו את הרע, ובזה **ויעבתוה**, שאז יסכימו השלשה שהם השר והשופט והגדול להיטיב את הרע, ויעשו עבות שאין עבות פחות משלשה כמ"ש חז"ל, ר"ל אז יעשו פסק דין בכל תוקף בחוט המשולש אשר לא ינתק לאשר הדבר בחוזק שאין מגיע עונש לעושה הרע:

פסוק ד

טובם כחדק ישר ממסוכה, גם האיש הטוב הנמצא ביניהם אינו טוב בעצמו, רק הוא דומה במשלו כחדק שהוא ישר נגד המסוכה, שהמסוכה הוא הגדר והסכך שעושים מקוצים וחדק, והחדק בעצמו הוא מלא עקמומית, וכשעושים ממנו מסוכה מעקמים אותו יותר ויסתבך ויתפתל יותר עד שהחדק הוא ישר בערכו, וכן הטוב שבהם הוא ג"כ

נפתל ועקש, רק שהוא ישר בערך בני דורו שהם עקומים כמסוכה, **יום מצפיך פקודתך באה** ביום פורעניות המוכן למצפיך, ר"ל על האומות שמצפים לראות ברעתך, ביום המוכן לפורעניותם, הלא ביום ההוא באה פקודתך, פקדו את עוניך ותקבל עליהם עונש, באופן שיום המוכן לפורעניות האומות שכני א"י נפקדו גם ישראל על עונם, עד **שעתה תהיה מבוכתם**, שהעם כולו שאמר עליהם כולם לדמים יארובו וכו' יהיו נבוכים ויהיה מבוכה ביניהם:

פסוק ה

אל, ר"ל והמבוכה תהיה גדולה ביניהם כ"כ עד שיתחלק לבם איש מאחיו עד **שלא יאמינו גם בריע** שעד עתה האמין באהבתו, **ולא יבטחו באלוף** שהוא השר המלמד אותו ומורהו הדרך, וגם **משוכבת חיקך שמור פתחי פיך**, כי יחדל גם שלום הבית:

פסוק ו

כי בן מנבל אב, עד שגם צאצאי בטן יקומו על הוריהם שזה מורה על תכלית הנבוכה והשחתת העם, עד שיופסק כל קשר אהבה ואחוה, וכ"ש שלא ימצא שלום המדיני ביניהם:

פסוק ז

ואני, אומר הנביא עם שפלות הדור הזה והשחתתם ורוע מצבם ומעמדם המדיני והביתי אין תקוה עתה. רק אני בה' אצפה שהמצפה הוא לזמן רחוק, שאצפה על הבטחת ה' שעוד ישוב יגאלנו באחרית הימים, **אוחילה** ר"ל ובציפוי הזה שאני מצפה על הגאולה העתידה באחרית הימים, יש שני ענינים, או שייחל וימתין עד בוא העת המיועד וקץ הימין, שאז מוכרח שתבא הגאולה בכל אופן, וע"ז יפול לשון יחול, שהמיחל ממתין על דבר שיבא בברור, כמו שממתין על הבקר שיבא בודאי בכלות הלילה, ועל זה אמר **אוחילה לאלהי ישעי** שהוא על עת הישועה, או שיצוייר שתבא הגאולה גם לפני זמן המיועד אם ישובו בתשובה ויבקשו פניו ויהיה עת רצון, כמ"ש בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך (ישעיהו מ"ט:ח') וכמש"פ שם, ועל זה אמר **ישמעני אלהי** ר"ל שישמע תפלתי בעת רצון גם לפני זמן המיוחל:

פסוק ח

אל, לכן **אל תשמחי אויבתי לי** על מה שאני בגלות, **כי נפלתי קמתי** מה שנפלתי לעמקי בור עי"ז אקום ואתעודד, כי עי"ז אושע, וגם **כי אשב בחשך** של הצרות **ה' אור לי**, אם אין לי אור הגשמי שהוא אור ההצלחה החומריית יש לי אור ה' שהוא אור הדת והאמונה, אור התקוה בישועת ה':

פסוק ט

זעף, כי ע"י הנפילה הלזו **זעף ה' אשא כי חטאתי לו** ועי"כ ימרקו החטאים ויכופר עון, **עד אשר יריב ריבי** עד שבעת הגאולה אז יריב ריבי **ועשה משפטי** מן המעיקים לי והלוחצים אותי, ואז **יוציאני לאור ואראה בצדקתו**, כי עד הזמן ההוא האור מצדקת ה' נמצא רק שאני יושב בחשך ועיני עצומות מראות צדקות ה', ואז יוציאני לאור ואראה צדקת ה' ואורו וישועתו, ואז אבין למפרע הצדקה שעשה עמי ושהיה הכל צדקה וחסד לטובתי:

פסוק י

ותרא אויבתי וגם אויבתי תרא זאת אז, ואז **תכסה בושה**, כי היא **האומרה אלי** כל משך זמן הגלות **איו ה' אלהיך**, למה הסיר השגחתו מאתכם, ואז תרא שה' היה עמי כל ימי גלותי ולא הסתיר פניו ממני ושהכל היה בהשגחתו למען ייטיב לי באחרית הימים, אבל **עיני תראינה בה**, כשאני נושא עיני להביט בה תראינה עיני בה בדרך בזיון, שאני רואה גם **עתה** הגם שהיא **עתה** מצלחת ועושה חיל, אני רואה כי **תהיה למרמס כטיט חוצות**, שהצלחתה היא לרעתה למען תאבד באחרית, ולמען תהיה למרמס, וזאת אני רואה בה, גם עתה בימי שלותה:

פסוק יא

(יא-יב) **יום**, מסב פניו אל כנ"י, והמאמרים מקבילים, **יום לבנות גדריך יום הוא**, **יום ההוא ירחק חק ועדיך יבא**, ר"ל היום המוכן לבנות את גדריך (שבגדרות צאן הנבנות יתקבצו צאן פזורה) **יום הזה יום הוא** ר"ל הוא יום קבוע ועומד לפני ה', וגם ר"ל שיום הזה הוא יום ואין לילה עמו, כי הימים שלפניו יהיה לילה ולא יום, ישוב ויאמר, הגם כי **יום ההוא ירחק חק** שבאמת חקו וזמנו ירחק לעתים רחוקות ובאחרית הימים, בכ"ז **עדיך יבא** כמ"ש אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא, **למני אשור** יבא אל הגליות השבים **מני אשור וערי מצור** אשר שם הגלו בימי סנחריב, **ולמני מצור** היינו הגלות אשר בארץ מצרים **ועד נהר** פרת, כמ"ש ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים, וכמ"ש והחרים ה' את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר, **וים** הגליות שגלו בצד מערב שהוא הגליות שנעשו ע"י הרומים הם יבאו **מים**, וגולי הצפון יבוא **מהר ההר** שהוא בצפון א"י:

פסוק יג

והיתה ואז תהיה **הארץ** ר"ל כדור הארץ כולו, **לשממה על יושביה** כי יפקד עון יושב הארץ עליה, וז"ש **מפרי מעלליהם**:

פסוק יד
רעה עמך, כאשר ראה החוזה אריכות ימי הגלות התפלל אל ה' שירחם עליהם במשך העתים האלה, אומר אל ה' **רעה עמך בשבטך**, גם אם תצטרך להכות אותם במשך ימי גלותם, **רעה עמך**, בהשגחתך כרועה צאנו ירעה, ולא תכם במקל חובלים רק **בשבטך** תוכיחם בשבט אנשים, לא במטה ובמקל, **צאן נחלתך שוכני לבדד יער**, (**רעה**) **בתוך כרמל**, הנה הם שוכנים לבדד, ר"ל נפרדים מכל פועלי און ובכ"ז הם ביער מלא חיות רעות טורפות, אבקש רעה אותם בתוך כרמל שהוא מלא תבואה, (ר"ל שתשגיח עליהם שיהיה להם כל צרכיהם) עד יבא העת **שירעו בשן וגלעד כימי עולם** ר"ל שישובו לארץ ישראל:

פסוק טו
כימי, (תשובת ה') **כימי צאתך מארץ מצרים** שהיו ג"כ מעונים ולחוצים, והצאתים בכח גדול ובאותות ובמופתים כן **אראנו נפלאות** לעתיד לבוא:

פסוק טז
יראו עד **שהגוים שיראו** זאת בעיניהם **יבשו מכל גבורתם**, שיראו שגבורתם הבל וריק אחר שה' עושה נפלאות ולא בכח יגבר איש, **ישימו יד על פה** בל ידברו דבר, כי לא יוכלו לבטא בשפתים הנוראות האלה שיהיו למעלה משכל האנושי, **אזניהם**, ר"ל ולא ישימו יד על אזן כמו ביציאת מצרים שנאמר שמעו עמים ירגזון, כי **אזניהם תחרשנה**, והנמשל שלא למשמע אזן ישמעו רק בעיניהם יראו את מעשה ה' ונפלאותיו:

פסוק יז
ילחכו עפר כנחש, ומוסיף **כזוחלי ארץ**, כי הנחש ירים ראשו לפעמים, ומוסיף **ירגזו ממסגרותיהם**, שלא יהיה כזוחל שיוכל לזחול לכל מקום שרוצה, כי הם יהיו סגורים בעריהם מפני הפחד שיפול עליהם, והפחד הזה לא יהיה מפני מלחמה והרג רב רק **אל ה' אלהינו יפחדו** מפני גדלו ורוממתו, ועי"כ **ויראו ממך** כי ה' אתך:

פסוק יח
מי אל כמוך, בסיום דבריו יתן הודיה להשם על סליחת העונות שישא ה' פשע עמו, אומר אתה **אל! מי כמוך**, **נושא עון** ר"ל הגם שתחלה יסרתם בעונם, אבל **לשארית נחלתו** להדור שישארו בקץ הימין להם הוא **נושא עון ועובר על פשע**, והנה בי"ג מדות אמר נושא עון ופשע וחטאה שהנשיאה הוא שישא ויסבול אותו ולא יעניש עליו ובכ"ז הוא שמור אצלו לעת מצוא, כמ"ש ונקה לא ינקה, ובזמן העתיד יהיה שינוי שאת הפשע שהוא המרד שאינו עון, ר"ל שלא נעשה ע"י מינות ועוות השכל יעביר לגמרי, ורק את

העון לא יעביר מן המציאות וישאר כמו שהיה מקודם שהיה נושא וסובל אותו ולא העבירו, והנה מדת ארך אפים נסתבב ע"י שנושא עון ופשע ואינו מעבירו לגמרי רק שסובל אותו ומאריך אף שלא להעניש תיכף, ולעתיד שאת הפשע יעביר לגמרי לא ימצא מדת ארך אפים רק על העון שאותו לא יעביר רק ישא אותו ויאריך אף, ובזה הוסיף **לא החזיק לעד אפו**, שגם על העון שעליו מאריך אפים והעון שמור אצלו, לא יחזיק את האף לעד, וזה יהיה ע"י שני מדות אחרות שיתעוררו שהם מדת רחום ומדת רב חסד, ועל זה אמר **כי חפץ חסד הוא** וימחול מצד החסד, וגם.

פסוק יט

ישוב ירחמנו וימחול מצד הרחמים, וע"י המדות האלה **יכבוש עונותינו**, לא ישא את העון כמשא וסבל, רק יכבוש אותו שלא יגיע שום עונש עליו בעתיד, (וכבר ידעת בפלוגתא חד אמר כובש וחד אמר נושא, ועון עצמו אינו נמחק), **ותשליך במצולות ים כל חטאתם** אבל החטא שהוא הבא בשוגג או בסבת התאוה שלא מצד המרד או המינות תשליך אותו במצולות ים שלא ימצא כלל:

פסוק כ

תתן, אחר שחשב כל המדות בא אל מדת אמת ומדת נוצר חסד לאלפים, ואמר שמדת אמת הוא שתקיים הבטחתך, **תתן האמת** וההבטחה שהבטחת **ליעקב** שהבטיחו והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה, שר"ל אחרי הגלות שתדבק לעפר נפשם אז יקום לעזרה למו ויפרצו בנחלה בלי מצרים ותקיים הבטחה זו מצד מדת אמת שלך, וגם **תתן החסד** שהבטחת **לאברהם** (שאל אברהם לא נתחייב עדיין מצד הבטחה קודמת ונקרא חסד, ואל יעקב שכבר נתחייב לקיים השבועה שנשבע לאברהם ויצחק נקרא אמת) עד שתשמור **אשר נשבעת לאבותינו** הגם שהשבועה היא **מימי קדם** תצור חסד לאלפים: